

УДК 336.76:332.025:338.43.01/02.075.8

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Гмиря В.П.,

*к.е.н., доцент кафедри банківської справи
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
viktoryagmirya@ukr.net*

Анотація. В статті розглянуто основні інструменти та методи державної підтримки фінансування аграрного виробництва України. Виявлено основні проблеми, які пов'язані з реалізацією державної підтримки аграрних виробників в складній економічній ситуації. Обґрунтовано пропозиції щодо покращення державної підтримки фінансування аграрного виробництва через застосування стимулюючих інструментів як до фінансових установ, так і до аграрних виробників.

Аннотация. В статье рассмотрены основные инструменты и методы государственной поддержки финансирования аграрного производства Украины. Выявлены основные проблемы, связанные с реализацией государственной поддержки аграрных производителей в сложной экономической ситуации. Обоснованы предложения по улучшению государственной поддержки финансирования аграрного производства через применение стимулирующих инструментов, как к финансовым учреждениям, так и к аграрным производителям.

Ключові слова. Державна підтримка, банки, інвестиції, страхування, аграрні розписки, аграрні виробники.

Ключевые слова. Государственная поддержка, банки, инвестиции, страхование, аграрные расписки, аграрные производители.

Постановка проблеми. Аграрне виробництво функціонує в умовах економічної нестабільності. Держава, за рахунок відповідних інструментів і важелів, проводить заходи із фінансування діяльності суб'єктів господарювання аграрного виробництва з метою забезпечення ефективного функціонування аграрного сектору, виробництва конкурентоспроможної продукції та гарантування продовольчої безпеки країни. Аграрне виробництво залишається на сьогодні малорентабельним, незважаючи на те, що вкладення коштів державним та приватним сектором з кожним роком збільшується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної підтримки фінансування аграрного виробництва лежить в полі уваги таких видатних науковців, як П.Саблук, О.Гудзь, В.Онегіна, М. Малік, І. Кириленко, А. Діброва, О. Могильний, С.Власюк та ін. В останній час сформувався певний інструментарій державної підтримки, який характеризує спрямованість бюджетного фінансування у відповідності до напрямів діяльності: виробничі дотації товаровиробникам (пряма бюджетна підтримка в ро-

зрізі рослинництва та тваринництва); субсидії на придбання ресурсів (компенсація частини здійснених інвестицій (у рамках цільових програм, зокрема, будівництва ферм та тепличних комплексів тощо); стимулювання технічного переоснащення господарств агропромислового сектору, зокрема машинобудівною продукцією на основі лізингу; здійснення цінового регулювання аграрного ринку; підтримка окремих форм господарювання на селі – фермерства, кредитної кооперації, дорадництва; фінансування заходів щодо розвитку соціальної сфери; кредитування витрат аграрного сектора тощо. Тому фінансова підтримка повинна орієнтуватися на стимулювання аграрного виробництва і надаватися, в першу чергу, товаровиробникам, які забезпечують ефективно використання наявних ресурсів.

Метою статті є розгляд питання державної підтримки фінансування аграрного виробництва, виявлення проблем, які стримуються впровадження ефективної фінансової підтримки з боку держави.

Виклад основного матеріалу. Необхідність державної підтримки фінансування аграрного

сектора в ринковій економіці визначена у складі різноманітні форми, системи і методи.

Державна підтримка аграрного виробництва економіки може бути прямою, умовно-прямою та непрямою. Форма непрямой бюджетної підтримки полягає у здійсненні закупівель сільгосппродукції і продовольства для державних потреб; регулюванні виробничого ринку, за допомогою проведення закупівельних і товарних інтервенцій із зерном; захисту економічних інтересів товаровиробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в сфері АПК та ін. До цієї форми можна віднести підтримку аграрної науки, розвиток соціальної сфери та сільських територій тощо. Форма прямої бюджетної підтримки передбачає надання субсидій на сільськогосподарське виробництво і матеріально-технічні ресурси; субсидування короткострокового та інвестиційного кредитування підприємств і організацій АПК; надання субсидій на компенсацію частини витрат товаровиробників на страхування врожаю сільськогосподарських культур; субсидії на витрати капітального характеру, лізинг та інше. Умовно-пряма бюджетна підтримка спрямована на зміцнення виробничого потенціалу і позицій на споживчому ринку через опосередковані форми для забезпечення сприятливих організаційно-економічних умов функціонування аграрного сектору. Серед них державні закупівлі через Аграрний фонд, митно - тарифне регулювання, підтримка постачальників енергетичних та матеріально - технічних ресурсів; створення оптових ринків, реалізації державних програм і загальнонаціональних проектів, на які можуть використовуватися і кошти позабюджетних фондів, соціальна підтримка села тощо. Проти заходів державної бюджетної підтримки агропромислового сектора виступає чимало опонентів, що виражають незадоволеність втручанням держави в систему ринкових відносин і високою вартістю цих заходів. [1]

Аграрне виробництво підтримують в усьому світі, оскільки від стану його розвитку залежить в цілому як продовольча безпека держави, так і стабільність роботи головної галузі аграріїв - харчової промисловості. Існує і має практичне застосування значна кількість підходів до оцінки рівня державної підтримки сільського господарства. Досить поширеним є аналіз і порівняння обсягу і форм підтримки вітчизняної галузі сільського господарства з аналогічною в інших країнах світу на основі використання доступної

оцінки за методологією Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD).

Основним показником моніторингу й оцінки аграрної політики державної підтримки сільського господарства за цією методикою є рівень сукупної підтримки сільського господарства (в англійській інтерпретації Total support estimate — TSE), який складається з підтримки виробників, споживачів і загальних послуг. Цей показник являє собою загальну суму трансфертів, одержуваних від платників податків і споживачів у результаті проведеної державою політики підтримки сільського господарства. Він вимірює загальні витрати підтримки сільського господарства, тобто включає сумарно показники PSE, GSSE, і трансфертів від платників податків споживачам в CSE). [2]

Передусім слід зазначити, що цей показник оцінювання рівня TSE не враховує частки галузі сільського господарства в економіці країни. Так, в Україні частка сільського господарства в економіці є порівняно вищою, ніж в ЄС чи США.

Об'єктивна необхідність використання фінансових відносин в аграрній сфері економіки пов'язана з особливостями сільськогосподарського виробництва, нерівномірністю руху оборотних засобів підприємств, значними відхиленнями потреби в оборотних засобах від їхньої фактичної наявності.

При розгляді складу та класифікації фінансових ресурсів, необхідно представити їх сутнісний зміст з урахуванням якісних і кількісних ознак. Якісні ознаки фінансових ресурсів - це сукупність елементів, яким притаманні якісні обмежуючі контури, в межах яких ця багатоярусна конструкція сприяє повному розкриттю економічних явищ й процесів та примножує можливості результативного корегування ними. Такою якісною характеристикою доцільно вважати контур ліквідності наявних оборотних активів. Тобто якісними складовими фінансових ресурсів вважаються грошові ресурси, дебіторська заборгованість, готова продукція, поточні фінансові інвестиції та інші оборотні засоби, що можуть бути швидко використані для платіжних цілей. Для якісних елементів фінансових ресурсів наголос робиться не на кількісному співвідношенні джерел формування, а на можливості використання, тобто швидкості перетворення у засіб платежу. [3]

Основними напрямками державної підтримки АПК за рахунок коштів державного бюджету:

- пряма бюджетна підтримка сільськогосподарських товаровиробників у вигляді субсидій,

дотацій, компенсацій, де кошти спрямовувалися суміжним галузям, а також на підвищення платоспроможності товаровиробників і покращення їх інвестиційної привабливості;

- підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників АПК на пільгових умовах;

- державна підтримка забезпечення підприємств й організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на базі довгострокової оренди (лізингу);

- спеціалізована державна підтримка з окремих напрямів: розвиток фермерства, створення сезонних запасів запасних частин, централізованих фондів насіння й ветеринарних препаратів і т. п.;

- державне безповоротне фінансування капітальних вкладень в АПК, а також інвестицій у межах централізованих у децентралізованих цільових програм;

- безповоротне фінансування інвестицій у межах цільових програм, що проводяться на конкурсній основі, а також надання державних гарантій щодо залучених інвестиційних кредитів;
- фінансування розвитку системи аграрної освіти й науки. [4]

- Законом України від 24.12.2015 № 909 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» з 1 січня 2016 року внесені зміни в частині дії спеціальних режимів оподаткування сільгосптоваровиробників, зокрема:

1) спецрежиму оподаткування податком на додану вартість у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства - запроваджено розподіл позитивної різниці між сумою податкових зобов'язань ПДВ та сумою податкового кредиту ПДВ:

- за операціями з сільськогосподарськими товарами/послугами (крім операцій із зерновими і технічними культурами та операцій з продукцією тваринництва) підлягає перерахуванню до держбюджету - 50 % та на спецрахунки, відкриті сільгосппідприємствам - 50 %;

- за операціями із зерновими і технічними культурами підлягає перерахуванню до держбюджету - 85 % та на спецрахунки, відкриті сільськогоспідприємствам - 15 %;

- за операціями з продукцією тваринництва підлягає перерахуванню до держбюджету - 20 % та на спецрахунки, відкриті сільгосппідприємствам - 80 %;

2) єдиного податку платників четвертої групи - збільшено розміри ставок на 1 га сільгоспугідь, зокрема, для ріллі, сіножатей і пасовищ з 0,45 до 0,81, що призведе до зростання обсягів сплати податку з 2,5 млрд грн у 2015 році до 4,6 млрд грн у 2016 році, а додаткове податкове навантаження на сільгосптоваровиробників у 2016 році складе 2,1 млрд гривень.

За умови відсутності прямої бюджетної підтримки, непряма державна підтримка за рахунок дії спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства була чи не єдиною державною підтримкою сільгосптоваровиробників, яка здійснювалась в автоматичному режимі без втручання держави, що виключало корупційну складову та мало важливе значення у спрощенні податкових відносин у галузі сільського господарства, зменшувало трудомісткість і витрати на адміністрування податків.

При цьому, державна підтримка сільгосптоваровиробників в країнах ЄС в 2013 році склала від 175 до 1343 євро на 1 га с/г угідь, зокрема у Нідерландах – 500 євро/га, Бельгії – 508 євро/га, Польщі – 345 євро/га, Німеччині – 396 євро/га (за даними сайта статистичних даних ЄС Budget). Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників в Україні (переважно непряма – за рахунок зазначеного спецрежиму) ледь сягає до 40 євро на гектар.

Сільське господарство - специфічна галузь народного господарства, однією з особливостей якої є те, що засобами виробництва виступають живі організми – рослини і тварини, які розвиваються згідно з біологічними законами. Результати господарської діяльності значною мірою залежні від погодних умов, наявності хвороб, тощо.

Сільгосптоваровиробник в результаті несприятливих погодних умов, раптового захворювання тварин чи рослин може одночасно втратити повністю або частково усі свої надбання.

Ситуація у поточному році ускладнюється ще й вкрай несприятливими погодними умовами 2015 року, які призвели до значних втрат посівів озимих зернових культур (в першу чергу, пшениці).

Зміна спецрежиму оподаткування та спрямування до загального фонду Держбюджету частини коштів податку на додану вартість сільгоспідприємств за прогнозами Мінагрополітики призведе до:

- вилучення обігових коштів сільгоспвідприємств, які використовувались на виробничі цілі за умови відсутності джерел їх заміщення 27 млрд грн (за прогнозними даними на 2016 рік);

- ускладнення адміністрування коштів податку на додану вартість сільгосптоваровиробників;

- підвищення собівартості сільгосппродукції;

- падіння сільгоспвиробництва на 4,3 – 4,5 % (близько 30 млрд грн) і як наслідок - зниження обсягів валової продукції сільського господарства;

- зменшення кількості робочих місць в аграрному секторі;

- збитковості тваринництва;

- зменшення обсягів валютної виручки від експорту агропродовольчої продукції в розмірі близько 1 млрд доларів. [9]

Міністерство аграрної політики та продовольства України в 2016 році виділило усього 1 488 229,2 тис. грн, що на 52% менше ніж у 2015 році (2015р. – 3 092 540,0 тис. грн). Таке скорочення відбулося за рахунок суттєвого зменшення обсягів спеціального фонду аж на 77%, який наразі становить 459 645,1 тис. грн (2015 р. – 1 959 665,6 тис. грн), та загального фонду – на 9% і становить 1 028 584,1 проти 1 132 874,4 тис. грн у 2015 році.

У видатках держбюджету знову з'явилась бюджетна програма "Державна підтримка галузі тваринництва". Однак, сума передбачених коштів за цією статтею є мізерною, лише 50 000,0 тис. грн. Адже спеціальний режим оподаткування (аккумуляція) ПДВ буде розподілятися пропорційно .

Без змін залишилися статті видатків за такими бюджетними програмами:

- «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» за спеціальним фондом – 5 000 тис. грн;

- «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» за загальним фондом – 300 000,0 тис. грн;

- «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» за спеціальним фондом – 3 818,4 тис. грн;

- «Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників» за спеціальним фондом у сумі 1 400 000 тис. грн;

- «Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного ці-

нового регулювання державного інтервенційного фонду» за спеціальним фондом – 100 000 тис. грн;

- «Підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу» – 14 388,4 тис. грн (прим. у 2015р. – 14 434,3 тис. грн), у тому числі видатки загального фонду 7 755,4 тис. грн., спеціального фонду 6 633,0 тис. гривень.

Скорочено видатки на 11% за бюджетною програмою «Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу та забезпечення діяльності Аграрного фонду» і передбачено в обсязі 13 231,3 тис. грн, у тому числі за загальним фондом 13 229,2 тис. грн та за спеціальним фондом – 2,1 тис. грн. [5]

В проекті Державного бюджету на 2017 рік передбачено видатки Міністерству аграрної політики і продовольства України у розмірі 8.2745 млрд. грн. - за загальним фондом 5.3823 млрд.грн., за спеціальним фондом - 2.8922 млрд. грн.

Видатки за програмами розвитку підприємств АПК - 3.7218 млрд.грн., з яких із загального фонду 2.173 млрд, із спеціального фонду - 1.5488 млрд.грн.

Підтримка розвитку підприємств АПК передбачається у наступних напрямках:

- здешевлення кредитів 300 млн.грн.,

- підтримка заходів в агропромисловому комплексі 55 млн.грн.,

- підтримка закладання молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними 75 млн. грн.,

- надання кредитів фермерським господарствам 25 млн.грн.,

- підтримка тваринництва 210 млн грн.,

- фінансова підтримка сільгоспвиробників 1 473 млн.грн.

Окрім того, проектом бюджету передбачено залучення 400 млн євро від Європейського інвестиційного банку на реалізацію інвестиційних проектів в агропромисловому комплексі.

Ще одним інструментом державної підтримки аграрного сектору є надання державних гарантій за кредитами та позиками, що залучаються для фінансування інвестиційних проектів у сфері сільського господарства. Такі гарантій надаються в обсязі до 31.678.620 тис. гривень за рішенням Кабінету Міністрів України для забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання за кредитами, що залучаються для фінансування інвестиційних проектів у сфері сільського господарства. [5]

Фінансування аграрного сектору неможливе без страхування ризиків в аграрному виробництві.

Питання надання аграрним товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур набуло чинності у відповідності до

Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 р., який спрямований на регулювання відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється із державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників та забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві.

Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції, в порядку, встановленому згаданим Законом. Порядок та умови надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 813. Цей Порядок визначає умови надання фінансової підтримки, передбаченої у державному бюджеті за програмою «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі», для здешевлення страхових платежів (премій).

Державна підтримка надається сільськогосподарським товаровиробникам у формі компенсації до 50 % вартості страхового платежу. Бюджетні кошти спрямовуються на захист майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників від ризику загибелі сільськогосподарських культур шляхом часткового здешевлення страхових платежів та забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві. Бюджетні кошти спрямовуються також на погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах Казначейства. [7]

На сьогодні, фінансування аграрних виробників не може задовольнити потреби в повному обсязі, а тому сільськогосподарські виробники вимушені шукати альтернативні шляхи залучення обігових коштів. Серед основних джерел фінансування особливе місце належить

аграрним розпискам, які діють як альтернатива банківському кредитуванню. Вони оминають зайві ланки, які існують між кредитором та виробником. Сторонами аграрної розписки є боржник та кредитор. Боржником є особа, яка видає аграрну розписку для оформлення свого зобов'язання здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених в аграрній розписці умовах. Кредитор за аграрною розпискою - це фізична чи юридична особа, яка надає грошові кошти, послуги, поставляє товари, виконує роботи як зустрічне зобов'язання за договором, за яким боржник за аграрною розпискою видає їй аграрну розписку, наділяючи правом вимагати від нього належного виконання зобов'язань, а також фізична чи юридична особа, яка отримала права кредитора за аграрною розпискою від іншого кредитора за аграрною розпискою у спосіб, не заборонений законом. [8]

Впровадження таких аграрних розписок може суттєво збільшити обсяг інвестицій в агросектор, а середні і малі виробники отримають доступ до фінансів.

Висновок.

Аграрні виробники сьогодні практично не мають можливість накопичити власні обігові кошти для ефективного розвитку стратегічно важливої для країни галузі – аграрного виробництва. Причиною цього є знецінення національної валюти, високою вартістю кредитних ресурсів та іншими економічними проблемами, які лягають на плечі галузі.

В аграрному виробництві України можна виділити такі шляхи покращення державної підтримки фінансування: стимулювання кредитних інструментів забезпечення аграрного виробництва шляхом створення кооперативних аграрних банків, що забезпечить сприятливі умови для росту аграрного сектору. Фінансово-кредитні установи, які забезпечують фінансування виробників, повинні мати, розроблені державою, програми пільгового оподаткування. Кредитні установи повинні розробити спеціальні кредитні продукти для аграрних виробників, які б забезпечили та задовольнили потреби їх потреби в додаткових фінансових ресурсах; удосконалення системи фінансових установ, щодо забезпечення лізингових відносин. Лізинг вигідний сільгоспвиробникам і виробникам техніки та переробним підприємствам, оскільки, одночасно є засобом розвитку виробництва, реалізації техніки, застосування досягнень наукового-технічного прогресу.

Використана література:

1. Лебідь В.С. Бюджетне фінансування аграрного сектору України: аналіз, проблеми, шляхи удосконалення/В.С.Лебідь//[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2014/797-1420812802.pdf>
2. Кернасюк Ю. В. Світовий досвід державної підтримки агробізнесу/Ю.В.Кернасюк// Агробізнес сьогодні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/5581-svitovyi-dosvid-derzhavnoii-pidtrymky-agrobiznesu.html>
3. Зеліско І. М. Управління фінансовими ресурсами аграрно-промислових компаній: монографія / І.М.Зеліско – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – 420с.
4. Левандівський О.Т. Механізм державної підтримки АПК/ О.Т. Левандівський//[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ru.if.ua/depart/Finances/resource/file/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA/2013-2/%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf>
5. Аграрна частина Держбюджету – 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agroconf.org/content/agrarna-chastina-derbyudzhetu-2016>
6. Державна підтримка аграрного сектору у 2017 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.auu.org.ua/uk/publications/web/206/>
7. Коваленко Т. Агροстрахування з державною підтримкою/Т.Коваленко//Агробізнес сьогодні[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1450-agrostrakhuvannia-z-derzhpidtrymkoiu.html>
8. Коваленко Т. Аграрні розписки: оформлення, видача, обіг та виконання/Т.Коваленко//Агробізнес сьогодні[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1650-agrarni-rozpysky-oformlennia-vydacha-obig-ta-vikonannia.html>
9. Непряма державна підтримка за рахунок дії спеціальних режимів оподаткування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/20445>